

Turkije

door
Prof. Olaf van Boetzelaer
Brugge / Den Haag
03.04.2010

I Actuele politieke ontwikkelingen

Sinds de AKP in november 2002 de absolute meerderheid in het Turks parlement heeft en het land in haar eentje bestuurt, zet premier Recep Tayyip Erdogan alles op alles om Turkije lid te maken van de EU. Turkije kan zo de Europese waarden delen, zegt Erdogan. Zijn partij zegt een gewone conservatieve partij te zijn en bovendien beschouwd te moeten worden als een soort “islamitische christen-democratische partij”.

Maar Erdogans AKP is ook de erfopvolger van partijen die de politieke Islam aanhingen, Turkije helemaal niet op het Europese spoor wilden zetten, Europa beschouwden als een verdorven oord, dat door de Islam gezuiverd moest worden en de Europese éénwording zagen als een katholiek en zionistisch project.

Tijdens een besloten vergadering met aanhangers van zijn beweging Milli Görüs in Arnhem zei Erdogans voorganger Erbakan onder meer: “De Europeanen zijn ziek. Wij hebben het medicijn om hen beter te maken. Heel Europa wordt Islamitisch. Jullie zijn het nieuwe leger van Sultan Fatih”. Sultan Fatih nam in 1453 de Byzantijnse hoofdstad Constantinopel in. Voor de in 1998 verboden islamitische Welzijnspartij was Erdogan de – doortastende – burgemeester van Istanbul. Na het verbod van de Welzijnspartij kreeg hij tien maanden gevangenisstraf, waarvan hij er in 1999 vier uitzat, wegens het voorlezen van een gedicht (“de minaretten zijn onze bajonetten, de moskeeën zijn onze kazernes”).

Na de gevangenis beweerde Erdogan de politieke Islam te hebben afgezworen en erkende hij het in Turkije sinds de jaren twintig geldende principe van de formele scheiding tussen kerk en staat. De vraag is of deze koerswijziging vooral tactisch van aard is. Immers: de Turkse militairen, die zich als hoeders van de seculiere staat zien, lieten altijd blijken geen te zeer islamitische partijen in de leiding van het land te dulden. Bovendien was – en is – er de kans meer Turken aan te spreken, als de politieke Islam er niet te zeer bovenop ligt en de AKP als schone handen alternatief van de corrupte concurrentie gezien wordt.

In 2001 richtte Erdogan de Gerechtigheid- en Ontwikkelingspartij op. Met de wind in de zeilen vanwege een ernstige economische crisis en de ergernis over de vaak corrupte regeringspartijen behaalde de AKP op 3 november 2002 een klinkende electorale overwinning met 34,4 % van de stemmen en tweederde van de parlementszetels. Reeds op de dag van de verkiezingsoverwinning kondigde Erdogan aan alles op alles te zetten om lid te worden van de Europese Unie.

Niet tegemoetkomen aan de Turkse wensen, stelt Erdogan, is niet alleen een affront jegens Turkije en de Turkse moslims maar ook tegen de hele islamitische wereld. De beledigde moslims zouden dat laten blijken door niet te integreren in hun nieuwe landen.

“De houding van mijn mensen jegens het Westen zal dan veranderen, net als in de rest van de moslimwereld.”

In 2004 zei Erdogan tegen de Europese leiders dat zij “een hoge prijs zouden betalen in de vorm van voortgaand en toenemend geweld van islamitische extremisten als de Europese Unie Turkije afwijst en bevestigt een christelijke club te zijn”.

Erdogan bekritiseert ook het franse hoofddoekenverbod op scholen aangezien het hier “een mensenrecht” zou betreffen. De vraag dringt zich op of Erdogan eigenlijk een (fundamentalistische) “wolf in schaapskleren” is. In Duitsland noemde hij “assimilatie een misdaad tegen de menselijkheid”.

Wat betreft de onderhandelingen met de EU: in 1963 werd een associatieverdrag gesloten tussen Turkije en de EEG inhoudend wederzijdse gunstige handelsrechten. In 1987 verklaarde de Turkse regering lid te willen worden van de EEG; in 2005 startten de onderhandelingen met de EU. Voor toetreding tot de EU gelden de criteria zoals vastgelegd tijdens de Europese top van Kopenhagen in 1993, inhoudend onder andere een vrije markteconomie, democratische stabiliteit, goede rapportcijfers voor mensenrechten en de behandeling van minderheden en aanpassing van de wetgeving aan de EU-eisen. Premier Erdogan verwerpt een eventueel “slechts” partnerschap met de EU, maar eist een vol lidmaatschap. Het moge duidelijk zijn dat op de naleving van al deze Kopenhagen-aspecten nog wel het een en ander valt af te dingen.

Denk bijvoorbeeld aan de problemen die Christenen ondervinden, de mensenrechten, de Koerdische kwestie en de weigering om de regering van Cyprus te erkennen. Hierover verderop meer.

In 2007 presenteerde de AKP Abdullah Gül, de minister van buitenlandse zaken en een zeer gelovig islamiet, als kandidaat voor het presidentschap. De oppositiepartij de CHP – een kemalistisch-seculiere partij – boycotte de stemming in het parlement waarna het Turkse Constitutionele Hof de eerste ronde van de presidentsverkiezingen ongeldig verklaarde aangezien niet voldaan was aan het aanwezigheidsquorum in het parlement van tweederde van het aantal leden. Nadat Erdogan vervolgens het parlement ontbonden had verklaard en nieuwe verkiezingen had uitgeschreven, steeg bij de verkiezingen van juli 2007 het stemmenpercentage van de AKP van 34,7 % naar 46,7 %. Aangezien dit keer de zeer nationalistische MHP – waarvan ook de “Grijze Wolven” lid zijn – de kiesdrempel van 10 % passeerde met 14,3 %, viel het AKP-zetelaantal terug van 363 naar 340: altijd nog een ruime meerderheid in het Turkse parlement. 75 % van de AKP-parlementsleden is tevens lid van de fundamentalistische beweging Milli Görüs. Het doel van Erdogan is ook zijn islamitische partij te verbreden met de nationalisten.

In februari 2010 werden ruim vijftig zowel gepensioneerde als nog actieve hoge militairen in verdenking gesteld van het beramen van een staatsgreep. Voor het eerst in de geschiedenis van de republiek werden generaals voor een burgerrechtbank vervolgd wegens plannen voor een coup d'état. De gearresteerde officieren worden ervan verdacht dat ze in 2003 betrokken waren bij een coupplan met de codenaam 'Ergenekon' (Moker). De regering heeft de laatste tijd ingrijpende hervormingen doorgevoerd om meer greep te krijgen op de strijdkrachten. Zo is de samenstelling van de belangrijke Nationale Veiligheidsraad veranderd in het voordeel van politici. Ook zitten er geen officieren meer in instanties die toezicht houden op de media en de universiteiten. Veel militairen verdenken Erdogan en zijn AKP-partij ervan Turkije te willen omvormen tot een islamitische staat. Inmiddels heeft het Constitutionele Hof een wet geschrapt die het mogelijk maakte militairen te laten berechten door civiele rechtbanken. Dit is een tegenslag voor de regering die probeert meer greep op de strijdkrachten te krijgen. Erdogan heeft in een TV-interview gezegd, dat hij zich zal inspannen om het zogenaamde Emasya-protocol uit 1997 ongedaan te maken. Dit laat de hoogste legerleiding toe onder bepaalde voorwaarden in te grijpen in binnenlandse conflicten zonder dat haar dit door de politieke leiding is bevolen. Dit document krijgt scherpe kritiek van de EU omdat dit het leger een binnenlands politieke rol toebedeelt, die legers in andere EU-staten niet hebben. Militaire staatsgrepen vonden plaats in 1960, 1971 en 1986, terwijl in 1997 het Turkse leger de regering van de Islamitische leider Dr. Erbakan tot aftreden dwong.

De Turkse regering heeft 30 maart 2010 een fel omstreden voorstel ingediend tot wijziging van de grondwet die in 1982 werd opgesteld door de toenmalige militaire junta. Het parlement moet deze met tweederde meerderheid aannemen. De regering meent dat de aangepaste grondwet Turkije democratischer zal maken; de oppositie reageert afwijzend. Als de regering haar zin krijgt moeten hoge militairen voortaan ook voor burgerrechtbanken kunnen verschijnen en wordt het moeilijker politieke partijen te verbieden. De rechterlijke macht en het leger vormen seculiere bolwerken die zich heftig verzetten tegen de AKP. In de aangepaste grondwet zouden een aantal rechters door het parlement benoemd worden. Zo het parlement de nieuwe constitutie niet met tweederde aanneemt overweegt de regering een volksreferendum.

II De kwestie Cyprus

Na langjarige guerrillastrijd om aansluiting bij Griekenland (“enosis”) door de beweging Eoka onder leiding van aartsbisschop Makarios en commandant Grivas werd de Britse kolonie Cyprus in 1960 onafhankelijk.

Na een mislukte rechtse coup d'état in 1974 – afgestemd met het zieltogende Griekse kolonelsbewind - vond een invasie plaats door Turkije en werd in het noordelijk gedeelte de zogenaamde Turkse Republiek Noord Cyprus gesticht. Turkije - het enige land dat deze republiek erkent – heeft er nog steeds 43.000 militairen gelegerd. De schade die in het Turkse gedeelte van Cyprus is aangericht aan christelijk kerkelijk erfgoed is ongekend groot, zo blijkt. De Turken hebben in Noord Cyprus 500 christelijke kerken en kapellen vernield of ernstig beschadigd, 133 kerken en kloosters werden ontwijd, 15.000 schilderijen, iconen en mozaïeken werden gestolen en/of verkocht en 77 kerken werden “omgeturnd” tot moskeeën; 28 andere kerken kregen een andere, seculiere, bestemming. Vele Griekse kerkhoven werden ontheiligd en vernield. (In het christelijke – Griekse – deel van Cyprus – werd in de afgelopen jaren 600.000 dollar besteed aan het restaureren van 17 monumentale moskeeën).

Sedert de Turkse invasie zijn nog altijd zo'n 2.000 personen vermist. Turkije weigert medewerking te verlenen aan opheldering omtrent het lot van deze vermisten. Circa 200.000 Grieks-Cyprioten werden dertig jaar geleden uit het noorden verdreven. Turkije erkent nog altijd niet het land Cyprus, toch een harde voorwaarde voor toetreding tot de EU.

Na jarenlange bemiddeling kregen de Cyprioten in april 2009 een door de VN georganiseerd referendum voorgelegd met een voorstel tot hereniging. Een meerderheid van de Grieks-Cyprioten wees het echter af en dus trad de republiek als een hevig verdeeld land toe. Daarmee haalde de EU een splijtzwam tussen Turkije (Griekenland) en Cyprus binnen haar grenzen.

III De Assyrische Christenen

Niet alleen de Armeniërs maar ook de Assyrische Christenen werden in Turkije vervolgd. Zuid-Oost Turkije is één van de regio's waar het christendom het snelst wortel schoot. Tientallen kerken en kloosters getuigen van een gemeenschap die lang teruggaat in de tijd. De aldaar gelegen regio Turabin telde in 1967 nog zo'n 60.000 christenen, nu nog 25.000. De jongste jaren keren de afstammelingen van uitgeweken Assyrische christenen vanuit de diaspora weer terug. Voor een grote groep Assyrische jongeren zal terugkeer echter onmogelijk blijken aan gezien zij Turkije ontvlucht zijn om aan de Turkse militaire dienst te ontkomen. Veel christenen werden immers tijdens hun militaire dienst mishandeld en voor ongelovigen uitgescholden.

IV De Koerdische kwestie

Turkije's Constitutionele Hof besliste unaniem op 11 december 2009 om de Koerdische partij (DTP) op te heffen. Dit vanwege het veronderstelde in gevaar brengen van de "nationale eenheid en ondeelbaarheid" van de Republiek Turkije. De DTP wenst immers autonomie voor de Koerdische bevolking (20 % van de 70 miljoen inwoners) en er zijn banden met de verboden Arbeiderspartij van Koerdistan (PKK). Hoewel de DTP circa honderd gemeenten in het Zuidoosten van Turkije bestuurt en sinds 2007 in het parlement zetelt hebben alle andere partijen altijd systematisch de dialoog en het contact met deze partij geboycot.

Premier Erdogan en president Gül schaarden zich onmiddellijk achter het verbod door het Hof.

De Europese Commissie en het Europese parlement veroordeelden het verbod. De vier voorgangers van de DTP waren overigens eenzelfde lot beschoren. Turkije wil dus onvoldoende ruimte geven aan de politieke integratie van de Koerden.

Wat zal het effect zijn op de politieke toekomst van Turkije? Waarschijnlijk zullen de politieke spanningen in het Zuidoosten opnieuw toenemen, toch al periodiek het toneel van ernstige ongeregelheden. De spanningen dreigen zich eveneens uit te breiden naar de grote metropolen, zoals Istanbul en Izmir waar honderdduizenden Koerdische migranten huizen die hier in de jaren negentig hun toevlucht zochten nadat hun dorpen ontruimd waren door het leger. Sinds het verbod van de DTP krijgt de PKK nieuwe rekruten. Met het verbod schiet Turkije zichzelf in de voet, wat betreft de oplossing van dit conflict dat reeds zo'n vijftwintig jaar met wisselende intensiteit aansleept.

V De Armeense kwestie

In januari 2007 werd de Armeense journalist Hrant Dink door extremistische Turkse nationalistes vermoord. Dink had jarenlang aangedrongen op officiële erkenning dat er in 1915 een volkerenmoord op de Armeniërs heeft plaatsgevonden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog gingen de toenmalige Turkse machthebbers over tot de deportatie van grote aantallen christelijke Armeniërs die in de grensgebieden met Rusland leefden. Schattingen van het aantal slachtoffers variëren van driehonderdduizend tot anderhalf miljoen. Reeds eerder in 1895, 1896 en 1909 onder Sultan Abdul Hamid waren er anti-Armeense pogroms geweest, resulterend in zo'n honderdduizend slachtoffers. De Armeniërs waren slachtoffer van het zogenaamde pan-Turkisme, dat streefde naar één groot Turks rijk voor alle Turkse volkeren tussen de Bosporus en Centraal Azië. De Armeniërs werden er bovendien van verdacht gemene zaak te maken met Rusland, waarmee Turkije in oorlog was in WO I. De zogenaamde Armeense genocide werd uitgevoerd onder leiding van de partij der Jong-Turken en door speciale milities onder meer bestaande uit Koerdische stammen en vrijgelaten criminelen. Deze milities werden langs de deportatieroute geplaatst met het specifieke doel zoveel mogelijk Armeniërs te doden. Daarnaast werd de bevolking aangemoedigd om de huizen van de gedeporteerden te plunderen. Desondanks stuitten de acties tegen de Armeniërs op verzet van verschillende gouverneurs, legerofficieren en soms de moslimbevolking zelf. Materiaal uit Turkse kranten en archieven evenals uit Duitse bronnen en nog vele andere gedocumenteerde publicaties geeft sterke aanwijzingen dat de deportaties het verwijderen of zelfs vernietigen van een hele bevolkingsgroep als zodanig tot doel hadden. De latere president Mustafa Kemal Atatürk had niet alleen niets met de deportaties te maken maar distantieerde zich ondubbelzinnig van deze "schandelijke daden", zoals hij ze noemde. Wellicht een belangrijk rolmodel in dezen. Sinds 1 april 2005 is van kracht in het Turkse Wetboek van Strafrecht artikel 301. Dit bepaalt dat iedereen strafbaar is die de Turkse nationale eer bezoedelt. In Turkse ogen is de erkenning van de Armeense genocide uit 1915-1916 zulk een bezoedeling bij uitstek.

VI De “diepe staat” en de positie van de christenen

De netelige positie van de christenen in Turkije komt voort uit de zich versterkende druk van nationalistische organisaties die innige banden hebben met de Turkse geheime dienst, delen van het leger, de rechterlijke macht en de politiek, de zogenaamde “diepe staat”. Deze vormt in feite een parallelle machtsstructuur. Het behoeft geen betoog dat het bestaan van een oecumenisch patriarchaat, in Istanbul, centrum van de wereldwijde orthodoxe Kerken, de Turkse nationalisten een doorn in het oog is. De Armeense Kerk is evenmin geliefd. Het streven naar EU-lidmaatschap biedt voorlopig enig soelaas voor de bedreigde christelijke gemeenschappen in Turkije. De enige echte groei van het christendom in Turkije is te danken aan de vlucht van de – bedreigde – christenen uit Irak: 200.000 naar Syrië, Jordanië en Turkije, sedert de val van Saddam Hoessein. De Armeense christenen (ruim negentig duizend) en de Grieks-orthodoxen (ruim veertig duizend) worden met argusogen gezien. Het aantal rooms-katholieken bedroeg twintig duizend en er zijn zo’n vijfduizend protestanten. Het grootste obstakel voor christenen is de bureaucratie: met ingewikkelde richtlijnen verhinderen ambtenaren de bouw van kerken en christelijke opleidingsinstituten.

Het Grieks-orthodoxe seminarie in Istanbul – in 1844 gesticht – wordt reeds vijfendertig jaar gesloten gehouden, ondanks ook protesten van de EU.

De huidige president Abdullah Gül – destijds minister van Buitenlandse Zaken – zei tegen Europa-rapporteur Camiel Eurlings: “Zoals het was, zo zal het zijn”, met andere woorden: wij veranderen niets voor de christelijke minderheden. De christenen zien het onderhandelingsproces met de EU als een vorm van bescherming. In de praktijk echter worden de christelijk minderheden sterk tegengewerkt. Zo kunnen bijvoorbeeld de orthodoxen geen priesters opleiden, geen rechtspersoonlijkheid vormen en geen onroerend goed bezitten.

VII Turkije en Europa: een historisch overzicht

A.

De Romeinse keizer Theodosius die in 391 het christendom nog als staatsgodsdienst had uitgeroepen, heeft bij het Edict van Milaan in 395 het Romeinse Rijk in tweeën gedeeld in een oostelijk en een westerlijk deel. De twee 'bestuursdistricten' groeiden zeer snel uit tot zelfstandige rijkseenheden: het Westromeinse en het Oostromeinse rijk. De hoofdstad van het Oost-Romeinse Rijk werd Byzantium, later Konstantinopel (en nog later Istanbul) geheten.

In 1453 werd Konstantinopel stormenderhand door de Turken onder Sultan Mehmet II ingenomen en kwam het Oost-Romeinse oftewel Byzantijnse Rijk aan zijn einde. Istanbul werd het centrum van waaruit de Sultan zijn rijk bestuurde als een typische veroveraarsstaat. De Turken beschouwden de strijd voor de Islam als heilige opdracht.

Onder Soeleiman de Grote werd in 1521 Belgrado ingenomen, in 1526 Boedapest, terwijl het oostelijk deel van de Middellandse Zee door de verovering van Rhodos en Tripoli bijna een Turkse binnenzee werd. In 1519 mislukte een poging om Wenen te veroveren dankzij de eendrachtige militaire samenwerking van Duitse, Oostenrijkse en Italiaanse vorsten.

In de 16de eeuw oefenden de Turken een waar schrikbewind uit in het Westelijk en Centrale deel van de Middellandse Zee, maar in 1565 werd hun poging Malta in te nemen afgeslagen door de gecombineerde strijdmacht van de Maltezer Ridderorde, Spanjaarden en Italianen.

In 1571 werd de Turkse vloot verpletterend verslagen in de Griekse baai van Lepanto door een Spaans-Venetiaanse vloot onder commando van Don Juan, halfbroer van koning Filips II van Spanje.

Het Turkse Rijk omvatte in de 16de eeuw het huidige Turkije, een groot deel van de noordkust van Afrika, vrijwel het gehele Midden-Oosten, de kusten van de Zwarte Zee, het gehele Balkanschiereiland en de Donaulanden.

In 1683 bedreigden de Turken voor de laatste maal Wenen, welke stad dit lot werd bespaard onder andere door de interventie van de Poolse koning Jan Sobieski.

In de 18de eeuw begon het Osmaanse Rijk in bestuurlijk en economisch opzicht steeds meer achter te blijven bij de ontwikkelingen in Europa.

In de ook aan het begin van de 19de eeuw nog aan de Turken onderhorige Balkan en Donaulanden kwamen de nationalisten in verzet tegen het Turkse gezag. Het Griekse volk was het eerste dat na langdurige strijd, waarin zich ook de grote mogendheden mengden, in 1830 onafhankelijkheid verwierf.

In 1866 werd Roemenië onafhankelijk, in 1877 volgde Bulgarije. Armenië, Albanië, Kreta en Macedonië bleven rechtstreeks aan het Turkse gezag onderworpen, dat zich kenmerkte door despotisme en corruptie. Als gevolg van de zogenaamde Balkanoorlogen (1912-1913) tussen Turkije enerzijds en Montenegro, Servië, Bulgarije en Griekenland anderzijds, werd Macedonië verdeeld tussen Servië en Griekenland, en kwam in 1913 het vorstendom Albanië tot stand.

Na WO I, bij de verdragen van Neuilly (1919) en Sèvres (1920) resteerde Turkije in Europa slechts Istanbul (Konstantinopel) en naaste omgeving en in Azië slechts het Turkse kernland.

In het interbellum heerste de secularistische didactor Atatürk over het land, die veel hervormingen doorvoerde en met militair geweld komaf maakte met de Griekse enclaves in zijn land.

Na de Tweede Wereldoorlog trad Turkije toe tot de Navo in 1948.

In 1963 werd een associatieverdrag gesloten tussen Turkije en de EEG, in 2002 kreeg het land de status van kandidaatlid van de Europese Unie terwijl in 2005 de onderhandelingen startten over het eventueel lidmaatschap.

Duitsland i.c. bondskanselier mevrouw Merkel en Frankrijk i.c. president Sarkozy voelen hier niets voor en bepleiten een 'geprivilegieerd partnerschap'. Dit nu wordt door premier Erdogan met beslistheid van de hand gewezen.

Prof. mr Olaf van Boetzelaer

B.

Het grondgebied van het huidige Turkije is door de eeuwen heen bevolkt geweest door verschillende volken. Achtereenvolgens waren dat de Hattiërs (vanaf 2500 v.Chr.), de Hettieten (vanaf 2000 v.Chr.), de Phrygiërs, de Lydiërs, Urarteërs, Armeniërs, Amazonen, de Grieken, de Romeinen (vanaf 2e eeuw v.Chr.), Byzantijnen, Seltsjoeken, Osmanen, Koerden, Galaten, Armenen, Arameeërs en vanaf 1200 n.Chr. de Turken. De Turken zijn de afstammelingen van de Oghuzstammen die vanuit Centraal-Azië Anatolië successievelijk hebben veroverd. Tot aan de komst van de Turken wordt het gebied aangeduid als Ἀνατολία (Anatolië) en als Asia Minor (Klein-Azië). Bekend is dat veel Griekse filosofen er hun inspiratie opdeden. Anatolië was de eerste provincie van het Romeinse Rijk waar grote delen van de bevolkingen overgaan op het Christendom.

Keizer Constantijn de Grote (280-337) is het meest bekend als de Romeinse keizer die het Christendom heeft erkend. Hij is al over de 40 als hij zich uiteindelijk zelf bekendmaakt als christen en uiting geeft aan zijn geloof dat hij zijn succes te danken heeft aan de bescherming van de God van de christenen. Destijds is ongeveer twintig procent van de bevolking van het Romeinse Rijk christen. Zijn lange regering is een keerpunt voor de Christelijke kerk door de vestiging van het patronage van het Christendom in het Romeinse rijk. In 313 vaardigt Constantijn het Edict van Milaan uit, waarbij een einde wordt gemaakt aan de christenvervolgingen en het straffen voor het praktiseren van het christelijke geloof en waarbij geconfisqueerde kerkgoederen worden teruggegeven. De regering van keizer Constantijn steunt de Kerk op financieel gebied, staat de clerus voorrechten toe op onder meer fiscaal gebied, nam christenen op in het bestuur en geeft eigendommen terug die waren geconfisqueerd tijdens de christenvervolgingen. Constantijn bevordert de stichting van kerken, waaronder de Heilig Grafkerk in Jeruzalem, de oude Sint-Pietersbasiliek te Rome en de Aya Sophia (Αγία Σοφία = heilige wijsheid) in Byzantium. Naar deze stad in het veel belangrijker oosten van het Rijk heeft Constantijn de hoofdzetel van de Romeinse Rijk verplaatst. De stad beheerst door haar ligging de strategische Bosporus en veel handelsroutes tussen Europa en Azië. In 330 werd Byzantium

officieel herdoopt als Nova Roma, en wordt al snel veel meer bekend onder de naam Κωνσταντινουπολις (Konstantinoupolis, Grieks voor stad van Constantijn, in het Nederlands Constantinopel). Rome behoudt haar politieke en economische privileges. Constantinopel is de eerste 65 jaar de hoofdstad van het Romeinse Rijk en vanaf 395, bij de dood van Theodosius I, wanneer het westen en het oosten definitief uiteengaan, die van het Oost-Romeinse Rijk, dat later het Byzantijnse Rijk zou worden genoemd.

De vanaf Alexander de Grote begonnen hellenisering maakt grote vooruitgang. Anatolië wordt grotendeels Griekstalig, met uitzondering van oostelijk Anatolië waar de Koerden en Armeniërs hun eigen taal blijven spreken. In 1453, ongeveer 200 jaar na de stichting van het Ottomaanse Rijk, veroveren de Turken Constantinopel. De stad wordt nu de hoofdstad van het Ottomaanse Rijk, dat zijn bloeitijd kent in de zestiende eeuw. Daarna treedt het verval langzaam in en heroveren Oostenrijk en Rusland grote delen van de Ottomaanse gebieden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog kiezen de Ottomanen partij voor Duitsland, Oostenrijk en Bulgarije. Zij verliezen de oorlog en de Ottomanen worden teruggedrongen naar hun kerngebied in Anatolië. Tijdens en kort na WO I worden diverse bevolkingsgroepen, zoals de Grieken, Armeniërs, Assyriërs gedwongen te verhuizen. Vele Armeniërs komen hierbij om het leven. Er woedt thans, 90 jaar na dato, een hevige discussie of er hierbij sprake is van uitlokking en volkerenmoord. Het officiële Turkse standpunt is dat er bij elke bevolkingsgroep tijdens WO I in Anatolië slachtoffers zijn gevallen.

De verdragen van Sykes-Picot (1916) en van Sèvres (1920) regelen de opdeling van het Ottomaanse Rijk onder de overwinnaars. De Turken ondertekenen de verdragen niet, omdat die feitelijk het einde van Turkse staat op Anatolië betekenen. Het westelijk deel van Anatolië wordt Grieks; de zuidelijke delen komen onder Italiaanse, Britse en Franse controle. Voor de Turken is slechts het noordelijke deel gereserveerd. De Turkse onafhankelijkheidsoorlog tegen de geallieerden vangt aan. Legerleider Mustafa Kemal (die later de naam Atatürk zou aannemen) tekent in 1923 de Vrede van Lausanne, die de grenzen van het nieuwe Turkije vastlegt, en sticht de Republiek Turkije. Atatürk grondvest de seculiere Turkse staat, schaft het kalifaat en traditionele kleding af, verwisselt het Arabisch schrift voor het Latijnse schrift en verbiedt de hoofddoek in de openbare ruimte.

Tijdens WO II blijft Turkije aanvankelijk neutraal, maar verklaart in februari 1945 Duitsland en Japan symbolisch de oorlog. In 1952 treden Turkije en Griekenland tegelijkertijd toe tot de NAVO. Hierdoor verwerft de NAVO de controle op de Bosporus, de belangrijke scheepvaartroute voor Sovjet-Rusland tussen de Middellandse Zee en de Zwarte Zee.

In 1960, 1971 en 1980 pleegt het Turkse leger, dat zichzelf als de hoeder ziet van de seculiere verworvenheden van de vrijheidsstrijd van Atatürk, staatsgrepen. Steeds keert er na enkele jaren militair bestuur een burgerregering terug. De staatsgreep

van 1980 wordt niet erkend door de Raad van Europa en de Europese Gemeenschap en leidt tot schorsing van het lidmaatschap van de Raad van Europa en van het associatieverdrag met de EG.

In 1960 sluiten Turkije, Engeland en Griekenland een garantieverdrag over het eiland Cyprus, dat tot dan toe aan de Britten toebehoort maar door etnische spanningen in onrust verkeert. Dit verdrag staat de lidstaten toe militair in te grijpen als de status quo die tijdens de onafhankelijkheid in 1959 was afgesproken, aangetast dreigt te worden. In dat verdrag is onder meer bepaald dat Cyprus zich niet mag binden of aansluiten bij andere staten. In 1974 vallen Turkse troepen op grond van het dit Garantieverdrag het noorden van Cyprus binnen na een coup van Nicos Sampson, die de leiding had van een door de Griekse junta gesteunde rebellenorganisatie EOKA. Het doel van de EOKA is de Enosis, aansluiting van het gehele eiland bij Griekenland. De coup van Sampson is voor de Turkse legerleiding de directe aanleiding. Het eiland verkeert echter ook al geruime tijd in staat van burgeroorlog, regelmatig worden aanslagen gepleegd waarbij veel Turken en Grieken omkomen. Er ontstaan vluchtelingenstromen van noord naar zuid en omgekeerd. Veel Grieken en Turken moeten hun huizen en landerijen verlaten en kunnen sedertdien geen aanspraak meer maken op hun oorspronkelijke bezittingen. Na de interventie van het Turkse leger keert relatieve rust op het eiland terug, staatkundig gescheiden in noord en zuid met in het noorden de Turkse Republiek Noord-Cyprus, slechts erkend door Turkije en Pakistan, en in het zuiden de Grieks-Cypriotische republiek, sedert 2004 lidstaat van de Europese Unie en niet erkend door Turkije.

Vanaf 1980 strijden in Oost-Turkije separatistische Koerden voor (gedeeltelijke) autonomie. De Koerdische groepering PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) voeren jarenlang een guerrilla-oorlog, maar na de arrestatie van leider Abdullah Öcalan is die geluwd. In 2002 besluit de PKK de gewapende strijd op te geven, maar werd snel hervat. De PKK wordt in de EU, de USA, en door de NAVP en Turkije zelf beschouwd als een terroristische groepering.

Sinds 2003 is in Turkije de partij AKP aan de macht met aan het roer premier Recep Tayyip Erdoğan. Sedert 3 oktober 2005 onderhandelen Turkije en de Europese Unie weer over mogelijke toetreding van Turkije tot de EU.

mr. dr Wieger Visser

VIII Argumenten tegen het Turkse lidmaatschap van de EU

1. Turkije ligt voor 95 % niet in Europa.
2. De elementen die de Europese cultuur hebben vormgegeven zijn Turkije vreemd: de klassieke oudheid, het Christendom, de Verlichting.
3. Het feit dat Turkije in 2002 op de Europese top van Kopenhagen de status van kandidaatlid heeft gekregen houdt geen belofte in maar een perspectief onder voorwaarden. Als redelijkerwijs niet aan deze voorwaarden voldaan wordt, kan logischerwijze een speciale verdragssituatie uitkomst bieden.
4. Een ruime meerderheid van EU-burgers is tegen het Turkse lidmaatschap.
5. In geval van toetreding zou de grondwettelijke rol van het leger dienen te verdwijnen. Echter, de machtspositie van het leger waarborgt het voortbestaan van een seculiere en – min of meer – democratische republiek.
6. Turkije maakt deel uit van de Centraal-Aziatische Turkse volkeren die over de nodige grondstoffen beschikken. Aldaar heeft het land – mede gevoed door de idealen van het Pan-Turkisme – een historische rol te vervullen.
7. Christelijke minderheden worden consequent en hardnekkig benadeeld.
8. Door toetreding tot de EU gaat Europa het Koerdenconflict tot het hare maken en worden Irak en Iran buurlanden van de EU.
9. De onverdraagzame en buitengewoon nationalistische en strijdvaardige Turkse politieke cultuur is een vreemd element in Europa (zie ook de hardnekkige ontkenning van de Armeense volkerenmoord).
10. Formeel is Turkije een democratie, uitgezonderd dan de specifieke rol van de strijdkrachten, in de grondwet verankerd. In de praktijk treedt de AKP intimiderend op jegens andersdenkenden, niet op de laatste plaats tegen liberale moslims.
11. De toetreding van Turkije (70 miljoen inwoners) zal zowel de interne cohesie van de EU geen goed doen, als de invloed van de huidige lidstaten verder marginaliseren.
12. Bij toetreding is de immigratie naar bijvoorbeeld West-Europa niet te overzien, met alle problemen van dien.
13. Sinds 1996 is Turkije verbonden met de EU middels een douane unie; economisch is er dus reeds verbondenheid.
14. Toetreding zou Europa extra miljarden kosten, de Nederlands belastingbetaler, zo'n 0,8 tot 1,6 miljard euro per jaar, zo het CPB.
15. Volgens onze Nationale Recherche vormt de Turkse georganiseerde misdaad nu al “een grote dreiging” voor de burger. De Nationale Recherche signaleert “een vervlechting van extremisme en Turkse georganiseerde misdaad”. Een Turkse aanhechting aan de EU zou deze ontwikkeling faciliteren. Volgens de Turkse Kamer van Koophandel maakt de omzet aan misdadige praktijken al een kwart van de economie uit. De georganiseerde misdaad heeft tal van verbindingen met de overheidsdiensten, de zakenwereld en de landbouw.
16. Turkije weigert Cyprus – n.b. een EU-staat – te erkennen, erkent als enige de zogenaamde Republiek Noord-Cyprus en heeft daar een sterke Turkse militaire presentie.

IX Argumenten vóór het Turkse lidmaatschap van de EU

1. Turkije zou als lidstaat van de EU in staat moeten zijn een brugfunctie naar het Islamitische Midden-Oosten te vervullen. Het ligt ook op een strategische locatie.
2. Turkije zou als lidstaat van de EU kunnen demonstreren dat democratie, rechtsstaat en Islam kunnen samengaan, in tegenstelling tot hetgeen wel beweerd wordt.
3. Bij afwijzing van Turkije zal het Islamitisch fundamentalisme de wind in de zeilen krijgen ook bij de inwoners van Turkse origine in de EU. Het zal dus de stabiliteit van Turkije negatief beïnvloeden alsook problemen kunnen creëren met de burgers van Turkse origine in de Europese landen.
4. Turkije is reeds heel lang een loyaal lid van de NAVO, zodat het EU-lidmaatschap daaraan complementair is.
5. Het lidmaatschap van de Europese Unie zal een positieve uitwerking hebben op de ontwikkeling van het handelsverkeer met Europa, zeker ook met Nederland. Turkije biedt met ruim 70 miljoen inwoners een enorme afzetmarkt voor Nederlandse producenten (machines, vervoermaterieel, chemie, textiel, kantoorbenodigdheden en automatisering) en Nederland is al een belangrijke investeerder in dat land.